

cessive acquisizioni, a partire da quanto raccolto proprio nel VPL, non hanno fatto che confermare la sua brillante intuizione. Resta comunque difficile sintetizzare i meriti di una studiosa che, anche attraverso progetti editoriali di ampio respiro (come la collana del DESL, *Dizionario Etimologico Storico Ligure*) ha contribuito più di ogni altro alla definizione dell'area ligure nel suo rapporto con quelle circostanti e alla delimitazione delle subaree che, nel loro insieme, determinano la relativa compattezza territoriale del ligure romanzo; la Petracco Sicardi gettò inoltre le basi per uno studio sulla storia linguistica della Liguria, in particolare attraverso il saggio "*Scripta*" *volgare e "scripta" dialettale in Liguria* che, apparso come premessa alla *Bibliografia Dialettale Ligure* (1980) curata dalla stessa studiosa e da altri, segna una prima organica lettura d'insieme dello sviluppo del rapporto tra lingua e società in Liguria attraverso i secoli. La bibliografia completa di Giulia Petracco Sicardi, costituita da oltre 200 titoli pubblicati tra il 1950 e il 2014, è nel complesso la testimonianza di una vita di studio che, come non si esaurì nel tema prediletto della linguistica di interesse ligure, non si limitò neppure a una mera sistemazione di dati, fornendo anzi importanti indicazioni di carattere metodologico che, anche attraverso la sua appassionata attività didattica, non hanno mancato di determinare o di influenzare il lavoro di un nutrito gruppo di allievi, sodali e colleghi variamente impegnati nell'ambito della ricerca linguistica. Ad alcuni di essi va il merito di avere raccolto due opere che, nella celebrazione e nel ricordo, costituiscono altrettante significative testimonianze del lascito della Maestra: negli *Scritti scelti di Giulia Petracco Sicardi*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, 1994, a cura di Rita Caprini, Moreno Morani, Umberto Rapallo ed Enrica Salvaneschi si ritrovano alcuni dei lavori più importanti nei diversi campi d'interesse; in *L'intrico dei pensieri di chi resta. Scritti in memoria di Giulia Petracco Sicardi*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, 2016, sono invece raccolte le testimonianze affettuose di molti che la ebbero come insegnante e come collega, alle quali si aggiunge il catalogo aggiornato degli scritti della studiosa a cura del figlio Giorgio. Se mi è lecito aggiungere un pensiero personale, il ricordo va poi, in particolare, agli anni fruttuosi e ormai lontani della redazione del *Vocabolario delle Parlate Liguri*, nella quale fui accolto giovanissimo, ancora studente liceale, dopo avere svolto il mio tirocinio come raccogliitore del lessico del mio paese nativo: successivamente la studiosa firmò la prefazione alla mia storia e antologia della letteratura genovese (1989) alla monografia dedicata agli *Ispanismi nei dialetti liguri* (1993) e alla *Storia linguistica della Liguria* (1995), tutti lavori profondamente segnati dalla passione che seppe infondermi e dal metodo che attinsi dai suoi insegnamenti: due doni preziosi che hanno segnato profondamente la mia vita personale e la mia attività di linguista.

Fiorenzo Toso
Università di Sassari

FRANCESC RIERA I MONTSERRAT
(1923-2016), *VIXIT*.

Lletraferit de Felanitx, Francesc Riera Montserrat ha estat abans de tota altra cosa un mallorquí i sobretot un felanitxer apegat a la seva llengua i la seva cultura. Quan el 1992 li sobrevingué un atac de cor a Florència i fou hospitalitzat en aquella ciutat, malgrat la fascinació que sentia per la capital toscana, em repetí mantes vegades voler ser enterrat en el seu Felanitx natal. He estat testimoni de la força d'un vincle dur, arrelat no sols a la terra sinó també a aquells que hi han viscut. De Joan Estelrich a Miquel Barceló pintor, passant per Nadal Batle matemàtic, Miquel Barceló historiador, Miquel Bauçà poeta i tants d'altres, sense oblidar figures d'altre temps com l'escultor Guillem Sagrera, els personatges artístics i intel·lectuals del seu poble van acompanyar sempre

en Francesc Riera. Però l'arrelament no va impedir, ans al contrari, l'obertura al món d'un gran curiós. La seva erudició i els seus viatges n'han estat la prova constant. Havent compartit tant l'una com els altres, la marca d'aquest homenot m'ha portat, a mi, exiliat de les universitats nostrades i també amant dels viatges i els llibres, a una relació més amable amb la terra pròpia.

Acompanyant el seu tarannà de *grand flâneur*, Francesc Riera realitzà un seguit de treballs històrics, sempre precisos i ben escrits, que han modificat l'estat dels coneixements sobre el passat mallorquí. A més d'alguna excursió per la història general, com ho mostra el seu article sobre els plans napoleònics de constituir un regne de les Illes Balears, la seva tasca investigadora ha estat sobretot centrada en tres àmbits ben delimitats. D'una part la història eclesiàstica, domini en el qual, a més de la història de l'Església de Mallorca escrita amb el seu amic mossèn Pere Xemena, realitzà aportacions sobre el bisbe Puig de Puerto Rico, a qui dedicà una monografia, i també aclarí certs aspectes de la trajectòria teatina, dins i fora de l'illa. La seva relació privilegiada amb el pare Andreu, felanitxer i argentí que, de Roma estant, l'acollí sovint a Sant'Andrea della Valle, va facilitar un seguit de col·laboracions dins la revista de l'orde *Regnum Dei*. Un altre àmbit en el qual els treballs de Francesc Riera han estat remarcables, l'estudi de les pràctiques de bruixeria a la Mallorca del passat, va obrir, amb el sovint reeditat *Bruixes i bruixots a Mallorca*, un capítol més de temes que després han estat freqüentats per altres autors. El contacte amb la documentació inquisitorial ha constituït, sens dubte, un dels forts de l'activitat investigadora del nostre autor. El tercer gran tema que concentrà la seva curulla intel·lectual ha estat aquell que l'ha fet conèixer del gran públic: els moviments antixuetes i les respostes que aquests ocasionaren en el si de la societat mallorquina, de les darreries del segle XVII fins ben entrat el segle XX. Havent tingut el privilegi de compartir experiències d'arxiu i de recerca, i a més havent pogut escriure amb en Francesc Riera sobre aquest tema, concentraré les pàgines que segueixen a presentar a grans trets allò que, de segur, roman el vessant més important de l'activitat històrica d'aquest mallorquí obert al món. Abans, però, cal copsar millor una persona eminentment generosa. La resposta ràpida de lingüistes, historiadors, geògrafs, antropòlegs, biòlegs, historiadors de l'art, musicòlegs, periodistes i artistes davant l'homenatge que se li reté pel seu 90è aniversari, feu palès que en Riera fou, eminentment, estimat d'aquells que l'han conegut: nombrosos felanitxers i mallorquins però també investigadors i persones d'arreu, com l'artista prioratina Montserrat Aixalà, que li dedicà una obra escultòrica avui situada a la fundació Cosme Bauçà —un altre mallorquí passat per Argentina que exercí una profunda influència en la cosmovisió rierenca—, o la historiadora dels ordes religiosos Maitane Ostolaza, professora a la Sorbona. Ambdues conegueren l'home i el seu *habitat*, com a ell li plaïa anomenar ca seva, una casa *amb corral* un tant exuberant.

La casa i sobretot la biblioteca de Francesc Riera testimoniaven, efectivament, la diversitat dels interessos d'un home particular. Els més de sis mil volums aplegats al carrer dels Horts constituïen un veritable tresor, fet d'estrats que descrivien la trajectòria d'un autodidacte fora de sèrie. Marcat per la malaltia durant tota la seva vida —en Francesc acostumava a dir que ell gaudia "d'una mala salut de ferro"—, el món de les lletres, en primer lloc la literatura clàssica —llatina, castellana, catalana—, va constituir un refugi particular per a un esperit que no podia assaciar-se. De família benestant, fou en gran part format per professors que li feren classe a casa. Elles i ells li obriren moltes vies, ell les aprofundí d'una manera molt personal. Després de la literatura i els estudis literaris, l'espiritualitat, i sobretot aquella lligada a la seva estimada religió catòlica, gaudia d'un lloc determinant dins una biblioteca que, a més d'ocupar la sala que li era pròpiament dedicada, s'expandia per tota la casa, tendint realment a envair-ho tot. Les habitacions de la planta noble, la biblioteca pròpiament dita, i els racons i els llits de cada cambra, tot com una sucursal dedicada a l'estudi a la planta baixa, i sobretot el saló menjador testimoniaven les preferències d'en Riera. Un llarg sofà immaculat amb el seu color verd pàl·lid, dins el l'íving, patia deformacions per tot arreu degut al pes dels centenars de llibres que, de bon principi, trenta anys enrere, varen ocupar

aquest lloc suposadament concebut per acollir altra mena d'hostes. El sofà que enamora, en expressió de la jurista felanitxera Francisca Pou, avui ensenyant a la universitat de Mèxic, suscitava els comentaris d'aquells, nombrosos, que passaven per la vida quotidiana de l'historiador de Felanitx. Perquè malgrat d'indisponibilitat del sofà —pres per Petrarca, Leopardi, sant Agustí, l'omnipresent Josep Pla o tants d'altres—, la casa del carrer dels Horts estava ben oberta. Els amics felanitxers, tant com els forasters, omplien sovint la sala on en Riera rebia els seus convidats. Llargues converses es desenvolupaven llavors al voltant del tendur que fornava l'espai d'una interlocució sempre animada.

Recurrent durant les vetllades amicals era la història de Felanitx en els seus detalls més insospitats. Al costat del sempre present Felanitx, el parlar propi de Mallorca retenia sovint l'interès d'uns i d'altres. En Riera, va dedicar durant la seva vida una atenció particular a les llengües en general. Així, passats els vuitanta anys, va començar a aprendre el grec clàssic. D'altra banda, el castellà, el llatí, l'anglès, el portuguès, l'italià, el francès eren idiomes que practicava i llegia sense dificultat. Però per davant totes les altres llengües, el català, i en particular el català de Mallorca i els seus modismes, li suscitava una curiositat i una energia de recerca particulars. Havent tingut la sort de freqüentar ca seva durant una bona colla d'anys, vaig compartir estones de recerca filològica, sovint xerrant amb foravilers que mantenen com ningú expressions generalment desconegudes, però també discutint amb lingüistes o senzillament aixecant-me per anar a cercar el volum corresponent del *Diccionari català-valencià-balear*.

Fou en català que en Francesc Riera Montserrat redactà el conjunt dels seus estudis sobre el que, segons expressió seva, ara coneixem com antixuetisme mallorquí. Als cinquanta anys, el 1973, l'autor va encetar un nou capítol en el coneixement documentat del passat dels països catalans. Un coneixement incòmode, que parla d'intolerància i d'odis basats en la genealogia de les persones. Fins llavors, l'estudi dels descendents dels jueus de Mallorca constituïa, tot i alguna excepció bibliogràfica, un tabú en la societat illenca. La marginació dels despectivament anomenats *xuetes*, en etimologia popular mot derivant directament de *xuia*, el 'llard del porc', era una evidència per a tothom. Nogensmenys, les petites i grans violències en el tracte quotidià, les cançons populars ignominioses lligant els xuetes a la passió de Crist i els estereotips antisemites aplicats a aquesta població havien constituït, i en part definien encara llavors i en part fins i tot ara, el rerefons que donava un significat a l'experiència d'un racisme banalitzat, integrat en la normalitat illenca. Certament les veus dels propis xuetes s'havien aixecat contra una segregació que concernia tots els àmbits de la vida mallorquina: des de l'església fins als clubs de sociabilitat passant per la crucial esfera del matrimoni. Des dels escrits de mossèn Josep Taronj, ¹ que a finals del segle XIX denunciava la marginació del clergat xueta, exclòs del seminari eclesiàstic i de la celebració de certs oficis litúrgics, fins als treballs més històrics de Gabriel Cortès i Cortès ² o de Miquel Fortesa ³ sobre les dinàmiques del grup, ja en la segona meitat del segle XX, els membres d'una comunitat marginada, en la qual tots experimentaren, des dels temps escolars, el pes dels prejudicis mallorquins, foren conscients de llur situació. Nogensmenys, a part els escrits de l'historiador Baruch Braunstein ⁴ sobre el període criptojuueu, i més tard els d'Angela Selke ⁵ sobre el moment de la re-

1. Polèmica recollida en una molt bona edició de Lleonard Muntaner: *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca. Polémica contra las preocupaciones de clase*. Palma de Mallorca: Miquel Font editor.

2. *Historia de los judíos mallorquines y de sus descendientes cristianos*. Palma de Mallorca: Miquel Font editor, 1985.

3. *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca. Quatre mots de la veritat*. Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar, 1966.

4. *The Chuetas of Majorca. Conversos and the Inquisition of Majorca*. Nova York: Mennonite Publishing House, 1936.

5. *Los chuetas y la Inquisición. Vida y muerte en el ghetto de Mallorca*. Madrid: Taurus, 1972.

pressió dels autes de fe del 1678 i del 1691, en els quals es condemnaren centenars de persones en raó de llur pràctica de ritus i observances d'origen jueu, un buit marcava el coneixement de la història de la darrera comunitat de conversos de l'Estat espanyol. Més enllà de l'afirmació de l'existència d'un criptojudaisme generalitzat, per part de Braunstein o d'Angela Selke, o de la seva absència en el si de la comunitat, per part dels autors xuetes, calia una aproximació rigorosa del fenomen. El 1969 en Baltasar Porcel publicava un volum que començà a canviar les coses.⁶ Tot i que sense estar fonamentat en un treball d'arxiu, el text de base bibliogràfica introduïa l'estudi del que passà després de les cremadisses. Fou en aquest context que aparegué el llibre més important sobre la història dels anomenats xuetes, és a dir, dels conversos que visqueren després de la forta repressió inquisitorial del 1678 i 1691: *Les lluites antixuetes en el segle XVIII*.

L'emergència d'estatuts de neteja de sang, inoperants abans a Mallorca, marcà la segregació social dels xuetes a finals del sis-cents. Això esdevingué en l'àmbit del treball, en el de la sociabilitat, en el del matrimoni. Sobre aquest fenomen cabdal calia fer una llum històrica tot declinant el seu *modus operandi*. La prosa àgil de Riera, en un llibre avantguardista que partia, mitjançant un treball d'arxiu exemplar, de les experiències i les expressions personals d'un seguit d'individus significatius —com el sastre Rafel Cortès qui, contra les resistències del gremi, intentà durant anys que el permetessin d'exercir el seu ofici—, aclaria l'esdevenir de tot el col·lectiu conferint alhora un to rigorós a una temàtica greu. Una temàtica que ell va en gran mesura confeccionar. L'estudi sistemàtic dels mecanismes tant institucionals com informals de l'exclusió plurisecular va guiar una feina d'escorcoll documental que durà més de quaranta anys. La publicació de fonts clau en les dinàmiques de la segregació, com els dossiers enviats a la cort de Madrid per xuetes i antixuetes al voltant de les demandes d'equiparació dels xuetes amb la resta de súbdits sota el mandat de Carles III, posà les bases d'estudis d'altres investigadors. De mi mateix en el meu treball sobre les modalitats de l'endogàmia entre la gent del carrer del Segell,⁷ o de na Tamar Herzog en el seu treball sobre el dret de ciutadania en els mons ibèrics.⁸

El passat lligat al criptojudaisme d'una part de la comunitat entre el moment de la conversió dels jueus mallorquins el 1435 i les acaballes del segle XVII, fou determinant en la construcció de la identitat xueta. Els cristians de natura, o almenys una part important d'aquests —gremis, eclesiàstics, nobles, ajuntaments— mobilitzaren la llista de les condemnes inquisitorials per criptojudaisme per fixar els contorns d'un grup altre temps molt menys definit. Nogensmenys, el passat herètic de part del col·lectiu (una bona meitat dels membres de la comunitat no practicava el criptojudaisme en el moment dels autes de fe) ha estat de menor importància davant un argument genealògic basal. En harmonia amb l'antisemitisme europeu modern, tots els jueus i descendents de jueus eren així considerats com a portadors de tares que no es poden esborrar, ni tan sols amb el bateig. De llur costat, els membres del grup també han evocat sovint aquesta ascendència, donant-li però valors diferents. Si l'ascendència jueva era sistemàticament utilitzada pels membres de la societat que els envoltava per a lligar els xuetes al crim de deïcidi, els així acusats hi veieren sovint una font d'orgull. Això tant abans de les cremadisses del segle XVII, quan alguns xuetes podien menysprear els cristians de natura, anomenant-los cananeus i rebutjant tot contacte matrimonial amb ells, com durant la fase oberta per les accions inquisitorials i perllongada fins almenys el segle XX. En els escrits adreçats al rei il·lustrat, i també en els textos de Josep Taronjí per denunciar la

6. *Els xuetes*. Barcelona: Edicions 62, 1969.

7. *Lourde alliance. Mariage et identité chez les descendants des Juifs convertis de Majorque (1435-1750)*. Paris: Kimé, 1995.

8. HERZOG, Tamar, *Defining Nations: Immigrants and Citizens in Early Modern Spain and Spanish America*. Londres: Yale University Press, 2003.

injusta marginació que els xuetes sofrien en el si mateix de l'Església, s'oposava a acollir tots els seus fills pel bateig i les mencions a la noble estirp jueva són efectivament recurrents. Com a cristians, els xuetes no podien sinó estar orgullosos de pertànyer a la nissaga de Jesús i la seva mare, i també la dels millors dels seus deixebles, els apòstols. L'estudi d'aquestes referències al passat i també els antecedents familiars precisos de les persones retingueren sempre l'atenció de Francesc Riera. De fet, allò que preocupava la població mallorquina i que fonamentava la base del que el nostre historiador no dubtava en anomenar racisme, fou sistemàticament tematitzat en la seva obra historiogràfica. Fou en bona mesura sobre aquesta atenció portada a les dinàmiques familiars que coincidírem per treballar junts sobre el llibre redactat a quatre mans *Xuetes, nobles i capellans*. L'anàlisi dels rics protocols mallorquins que, a diferència del que succeeix sovint en terres catalanes, es troben molt ben conservats degut a l'absència de destruccions massives de documentació en moments de crisi social i bèl·lica, permeté una millor comprensió tant de les continuïtats i les discontinuïtats lligades a la marginació oficial dels xuetes a finals del segle XVII com les característiques dels vincles exteriors d'una comunitat que mai no estigué completament tallada del comerç i la societat illenques. Aquesta fou una ocasió per seguir, sovint durant més de cent anys, les famílies del Carrer en llurs dinàmiques —religioses, socials, econòmiques—, en el difícil trànsit que constituïren els *autos de fe* que donaren naixement oficial al grup a finals del segle XVII.

L'obra d'en Riera anà però més enllà del seu predilecte segle XVIII. Ja en *La causa xueta a la Cort de Carles III* —un llibre que, introduït per una portada i un retrat de Miquel Barceló, constitueix una veritable obra mestra sobre el tema, no sols dels xuetes sinó també dels conversos en general— s'abordava el segle XIX. Això mitjançant una contextualització exemplar de la poc coneguda reial cèdula de Carles IV contra els jueus.⁹ Després, articles i dos llibres, *Dos capellans xuetes en defensa de Mn. Josep Taronj* —que edita i contextualitza els escrits de dos capellans que comenten les injustícies denunciades per en Taronj a finals del segle XIX—, i sobretot *Els xuetes, des de la intolerància a la llibertat (segles XVIII-XX)*, han vingut a completar una obra rica i que ha suscitat comentaris, acadèmics i no acadèmics, al voltant de l'exercici d'una discriminació llarga en el temps. En aquest sentit, l'arribada d'un seguit d'investigadors que venien a completar la feina iniciada, fou un motiu d'alegria sincera pel generós felanitxer. Particularment, les recerques d'un conjunt de descendents de la comunitat dels xuetes, animats per l'empenta inesgotable de Dolors Fortesa-Rei, trobaren en Riera un gran encoratjador. Berenars i pa amb olis freqüents acompanyaren una col·laboració amical que animà els darrers anys de l'historiador de Felanitx. En Francesc Riera, doncs, no sols ha encetat i enriquit una temàtica clau del passat mallorquí sinó que ha contribuït generosament a la transformació de la relació amb el passat de la societat illenca. Descansi en pau.

Enric PORQUERES I GENÉ
Directeur d'Études a l'EHESS

BIBLIOGRAFIA DE FRANCESC RIERA MONTSERRAT

Lluites antixuetes en el segle XVIII. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1973.

«Els judaïtzants mallorquins del segle XVIII», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 1974, p. 377-403.

9. *Real cedula de S.M. y señores del consejo, por la qual se mandan guardar con todo rigor y exâctitud las leyes, pragmáticas y resoluciones que tratan de lo que ha de observarse con los Judíos que hayan llegado y lleguen á estos Dominios, y lo que practica en el asunto el Santo Oficio de la Inquisición, con lo demas que se expresa*. Alcalà, a l'impremta de Don Isidro Lopez, 1802.

- «La quaresma de temps enrere», *Semana Santa en Mallorca*, 1977, ss.ff.
- «Alguns projectes en el segle XVIII per a desterrar els xuetes a Mallorca», *Randa*, 2, 1976, p. 45-56.
- «Els xuetes i la guerra contra França del 1793 al 1795», *Randa*, 7, 1978, p. 31-37.
- «Notes sobre persecucions antixuetes a Mallorca en el segle XIX», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 1978, p. 110-121.
- «Un epistolari inèdit sobre la qüestió xueta a Mallorca en el segle XVIII», *Fontes Rerum Balearium*, vol. II número 2, 1978, p. 433-446.
- «Xueta», dins *Ictineiu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*, Barcelona 1979, p. 509-511.
- Bruixes i bruixots davant la Inquisició de Mallorca en el segle XVII*. Barcelona: Olañeta editor, 1979.
- «Una carta inèdita de mossèn Josep Tarongí», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 1979, p. 367-377.
- «Xueta», dins *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 15, 1980, p. 780.
- «Gabriel Alomar i el problema xueta», *Lluc*, 694, 1980, p. 17-18.
- «Algunes notícies inèdites sobre la qüestió xueta en el segle XVIII», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 1982, p. 183-199.
- «Religiositat i superstició en temps passat», *Comunicació del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 18, 1982, p. 41-46.
- «Introducció», dins Lorenzo Pérez (coordinador), *Reivindicación de los judíos mallorquines. Documentos para su estudio. Fontes Rerum Balearium*, vol. 5, 1983, p. xiii-xxvii.
- «Historia de la Congregación de San Alfonso María de Ligorio y de su incorporación a la Orden Teatina», *Regnum Dei*, 1984.
- «La paraula 'xueta' com insult greu», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 1985, p. 403-406.
- Història de l'Església de Mallorca*, en col·laboració amb Pere Xamena. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1986.
- «El bisbe Bernat Nadal i els xuetes (1795-1818)», dins MUNTANER, Lleonard / COLOM, Mateu (ed.): *La Inquisició a les Illes Balears. Segles XV al XIX*, 1986, p. 39-42.
- «Postures anticonstitucionals del clergat mallorquí a començaments del segle XIX», *Comunicació del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 1987, p. 65-76.
- «Esbós biogràfic dels sis perruques», *Estudis Baleàrics*, 35, 1990, p. 5-11.
- «Un altre epistolari inèdit sobre la qüestió xueta a Mallorca en el segle XVIII», *Fontes Rerum Balearium*, 1 (nova etapa), 1990, p. 165-175.
- «Otros documentos inéditos sobre la Congregación de San Alfonso María de Ligorio y sobre su incorporación a la Orden Teatina», *Regnum Dei*, 1990.
- «Bru Cortès o un fracassat intent de promoció social», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 1991, p. 207-217.
- El bisbe Puig de Puerto Rico*. Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar, 1991.
- Xuetes i antixuetes. Quatre històries desedificants*. Palma de Mallorca: El Tall, 1993.
- La causa xueta a la Cort de Carles III*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner editor, 1996.
- «Lourde Alliance, d'Enric Porqueres», *Lluc*, 793, 1996, p. 50-51.
- «Tres clergues xuetes: tres històries familiars», en col·laboració amb Enric Porqueres i Gené, *Estudis Baleàrics*, 62/63, 1998, p. 93-102.
- «Avalots antixuetes a Porreres i a Felanitx en el segle XIX», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 2000, p. 383-396.
- «Los Teatinos y los 'cristianos nuevos' de España y Portugal», *Regnum Dei*, 2000.
- «Acta martyrum», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul-liana*, 2001, p. 369-382.
- «Foren racistes les oposicions a organista de la Seu de Mallorca dels anys 1901 i 1911?», *Randa*, 49, 2002, p. 121-136.
- «Crónica desde Mallorca: Temas ligorinos y cayetanistas», *Regnum Dei*, 128, 2002, p. 153-183.

Els xuetes, des de la intolerància a la llibertat (segles XVIII-XX). Palma de Mallorca: Leonard Muntaner editor, 2003.

Xuetes, nobles i capellans, en col·laboració amb Enric Porqueres i Gené. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner editor, 2004.

«Aldarulls antixuetes a Felanitx l'any 1821 (amb trets de foc... i un mort per desgràcia)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 2006, p. 277-286.

«Balearic Islands», dins Golden, Richard M. (ed.), *Encyclopedia of Witchcraft. The Western Tradition*, vol. 1, Santa Bàrbara, Califòrnia, ABC-CLIO, 2006, p. 82-83.

Dos capellans xuetes en defensa de Mn. Josep Taronjé. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner editor, 2010.

«Tres cartes de don Jordi Aguiló Cetre, denunciant el racisme mallorquí», *Randa*, 66, 2011, p. 139-160.

«Napoleó i les Illes Balears», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 2014, p. 259-263.

CONCHA CASADO LOBATO
(Lleó 1920-2016)

El passat 22 d'agost va morir als 95 anys l'eminent etnògrafa lleonesa Concha Casado després d'una dilatada vida acadèmica orientada cap a l'antropologia, la història, l'etnografia i la lingüística. De fet, ella sempre es va definir com a especialista en etnologia i filologia gràcies a la recerca sobre costums comunals, majoritàriament aplicada i dedicada a Lleó, la seva terra d'origen. Inspirada en la clàssica tècnica de Fritz Krüger coneguda com "Paraules i Coses", a més de ser autora de moltes publicacions, va fundar diversos museus comarcals a l'entorn de l'arquitectura popular, els oficis artesanals i les tradicions. Després de la guerra civil s'havia traslladat a Madrid, on l'any 1945 es va llicenciar en Filosofia i Lletres i, gairebé a continuació, va incorporar-se al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) enmig d'un marc d'eximis filòlegs com Rafael Lapesa, Diego Angulo, Vicente García de Diego, Julio Caro Baroja i en especial Dámaso Alonso, director de la seva tesi doctoral, llegida l'any 1947, sobre *El habla de la Cabrera Alta*. Havent rebut al cap de dos anys el títol oficial d'investigadora al mateix CSIC, hi va ocupar diversos càrrecs organitzatius, entre els quals destaquen les direccions de l'Institut de Filología Hispánica "Miguel de Cervantes", de la *Revista de Filología Española* i de la *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, dos dels punts de referència bibliogràfica de la filologia hispànica d'aquella època. L'any 1949 va rebre l'encàrrec de muntar el laboratori de fonètica experimental i, sembla que descartant Samuel Gili Gaya, va designar com a director Antonio Quilis Morales, qui, després d'una fructífera formació a Estrasburg amb Georges Straka, va impulsar durant decennis una recerca excepcional. Per tot plegat, lògicament, Concha Casado va rebre, al llarg de la seva extensa i valuosa tasca, una merescuda sèrie de premis i reconeixences.

Ramon CERDÀ
Universitat de Barcelona

EDUARD BLASCO FERRER
(Barcelona, 1956 - Bàstia, 2017)

El vaig conèixer trenta anys abans de la seva mort, el 1987. No devia ser el 12 de gener... Aquesta extrema coincidència de dates hauria representat, d'una manera massa clara, allò que aquí en diuen "malu ogu", és a dir, 'mal d'ull', i que arreu, independentment de modismes i variants i